

M. A. RELJKOVIĆ

GLASOVI IZ STARE SLAVONIJE

NARODNA KNJIŽNICA

M. A. RELJKOVIĆ

GLASOVI IZ STARE SLAVONIJE

DRŽAVNO IZDAVAČKO PODUZEĆE HRVATSKE
ZAGREB 1950

IZ »SATIRA« M. A. RELJKOVIĆA

IZ PREDGOVORA IZDANJU »SATIRA« OD G. 1779.

Dunđerin[1] niki na jednoj crkvi lip načini toran, kojega kada dovršio bijaše, sajde na zemlju i metnuvši ruku na čelo poče ga od sviju strana promatrati, ovako u sebi govoreći: »Sada neka dojde tko mu drago, ne će na ovomu tornu nikakve mahane naći«.

Dvoje dice, koja na crkvenoj ulici jedno drugom prah u oči sipajući igrahu se, motreći dunđerina okolo torna obiodećega, jedno reče: »Što ovaj okolo torna gledajući u njega obihodi? Valjada mu je toran grbav«. Još ovo i ne svrši svoje govorenje, a drugo povika: »N a k j i v o t o- j a n! N a k j i v o t o j a n!«

Dunđerin pogleda u dicu pak opet u toran i vidi, da nije ni od kud na krivo, ali za izvaditi njima iz glave tu zlu misao upita njih: »Je li, dico, na krivo toran?« Rekoše: »Jest«. »Ej dobro«, slidi dunđerin, »mi ćemo njega sada popraviti«.

On uzamši klupko kanafa[2] penje se po svojih skelah gori na toran, pak svezavši jedan kraj na križ, baci klupko na

---

[1] dunđerin (tur.) drvodjela.
[2] kanaf (rom.) tanak konopac, špaga.

zemlju njima govoreći: »Uzmite to uže pak vucite onamo na pravac, od kuda je toran grbav, a ja ću ga ramenom poduprti, i kada bude dosta, onda mi kažite«.

Dica vuku za kanaf, a dunđerin, poduprvši ramenom toran, stenje, kako da bi mu težko bilo, pak pita njih: »Je l' dobro?« Oni rekoše: »De još malo«. Drugi put uprvši, reče: »Hoću l' još?« Rekoše: »Dobro je«. Dunđerin upita: »Je l' dobro?« Odgovoriše: »Jest«.

Tada on, otrgavši kanaf od križa, sajde na zemlju veseleći se, što je tako lako ispravio toran, a dica povikaše: »M i n a c i n i s m o t o j a n ! M i n a c i n i s m o t o j a n !« Ele dunđerin njima odgovori: »Volim, da ste ga i vi načinili, nego da je grbav«.

Štioče slavonski! Ja znam, da ti jedva čekaš znati, u što nišani ovaj dunđerin, ovo dvoje dice i ovaj njiov toran; ali budi ustrpljiv, dok ja kažem.

Poslidnjeg prajskog rata, koji poče godine 1756. a svrši 1763. i koji za ono sedam godina, što se proteže, ne drugo nego jedna skula, osobito za mlade ljude bijaše, ukaza bo se prilika pohoditi badjavad vilaete, zemlje i gradove onima, koji to želeći prez velikog troška drugačije ne bi mogli učiniti.

I kako ljudi običaju reći, da u vojski svašta ima, tako i ondi događa se: niki tekoše blago, niki izgubiše i ono svoje, niki pak pokraj svoje dužnosti motriše lipe zemlje, jake gradove, plemenite varoše, lipo uređena sela i obštine; motriše njiovu uredbu, njiovu službu Božju, njiov posao u polju,

vladanje u domu, timarenje marve, prohod rukotvorja[1]; jednom ričju, motriše sve ono, što je nedokučeni uzdržitelj zemaljskoga klupka i sviju stvari umrlom čoviku za njegovu potribitu hranu, branu i odiću ostavio.

Ovako indi motreći sva kolika, komu ne bi na pamet pala njegova ista otačbina, tko ne bi na vagu metnuo svoj isti vilaet[2] i prama drugima procinio, kakvi je i kakvi bi mogao biti, da se najprije ukloni s puta drvje i kamenje, o koje se ljudi do sada potipaše, to jest, da se uklone s puta pridsude i zli običaji, koji odavna od nekrštenika ostavljeni i duboko ukorenjeni ovakvi plemenit vilaet obagavili[3] i naružili jesu.

— — — — — — — — — — — — —

Bivši i ja u rečenom prošastom prajskom ratu s ostalima, ni prvi ni poslidnji, ni najbolje ni najgorji, nego u polak, i kako poradi vlastitog dobitka nisam išao, tako se nisam za dobitkom ni žestio, nego dužnost moju, koliko je od moje strane moguće bilo, činio i obsluživao. Zadovoljan dakle s onime, što imam; ja se naslađivah u promatranju lipše uređenih vilaeta, nego je moja otačbina Slavonija, pak mi žao bijaše, što sam privaren, misleći prije toga, da nejma urednijeg vilaeta od nje, jerbo ja drugih još nisam bio vidio.

Promišljavajući na ovaj način, kada se svrši rat, ako doživim, šta bi ja mojoj otačbini iz tuđih zemalja donio, čim bih joj se barem za to udobrio, što me ima i što sam se u

---

[1] rukotvorje, zanat.
[2] vilaet (tur.) zemlja.
[3] obagaviti, nagrditi, pokvariti.

njezinom krilu odgojio, šta li bih ja mojim domorodcem kakono pazara poklonio: evo pade mi na pamet, da jim dovedem Satira, to jest, da im knjižicu jednu pod ovim imenom sastavim i u verše složim, jerbo su i onako domoroci moji svi pivači i od naravi pjesnici, sva svoja junački učinjena dila u pismah pivaju i u uspomeni drže.

Ista dica za marvom hodeći iznenada verše prave pivajući:

Dobro mi je i boljem se nadam,
u čem hodim, u tome i spavam

i tako dalje. Ova će, rekoh, knjižica baš zato njima po ćudi biti, jerbo je kakono na pisme razdilita i u verše složena.

Toga istoga uzroka radi god. 1761. u Saksoniji napisa rečenog Satira i u stolnjem gradu Dresden pritiskati dadoh, u kojemu sva kolika onako, kako se onda nahodiše, popisana bijahu, premda sada mlogo drugačija vide se.

A što mislиš, štioče, kako se primi ovaj Satir, došavši u Slavoniju? Od hiljadu i pet stotina knjižica ne osta meni u dvi godine ni j e d n a, kojom bi jednu imati želećega prijatelja poslužit mogao. Međuto i od hiljadu i pet stotina štioca ne najdoše se nego samo dvojica, kojima ovaj Satir činjaše se na krivo, kano dici dunđerinov toran. Evo sam ga dakle za njiovu ljubav popravio, i srićan ja, ako oni poviču: »Mi načinismo Satira«, jer volim, da su ga i oni načinili, nego da vilaet ostane onako grbav.

SATIR PIVA U VERŠE SLAVONCEM

Kazuje lipotu ležaja Slavonije

Slavonijo, zemljo plemenita,
vele ti si lipo uzorita,
nakićena zelenim gorama,
obaljana četirim vodama.
Na priliku zemaljskoga raja
rike teku sa četiri kraja:
od istoka Dunaj voda pliva,
od zapada studena Ilova,
od ponoći Drava voda miče,
kod Almaša u Dunaj utiče,
a od podne Sava voda teče
i u Dunaj o Biograd češe.
Po tebi se bijele gradovi
ko na vodi sivi labudovi.

Satir kaže uzrok, zašto u Slavoniji nejma skula.

Kada Turke cilo odtiraste,
Slavoniju opet posidoste,
sve od onda ona se upravlja
i na novi običaj postavlja,
al se evo postavit ne može, —
teška kvara, slava tebi Bože!
Jer Slavonac neda svoje dice,
da se idu učiti A, B, C,
nego ima običaj ovaki,
kad mu rekneš, odgovori svaki:
»Ni moj otac nije znao štiti,
al je mogo malo bolje piti;
naši stari nisu pisat znali,
al su bolje neg mi sad stajali«.

POSILO

»Nejma, sestro, boljeg od mlinara,
bar siroma on nikog ne vara,
nego koji dobro samlit znade,
uzme ušur, tebi tvoje dade;
još kada je kakva dobra srića,
namelje se puna brašna vrića«.
»Nije tako!« od 'nud viče Klara.
»Zar ti ne znaš, da on tebe vara?
Da oda šta on peče kolače
u pepelu i bile pogače,
neg od tvoga brašna odasije,
a teb' saspe u brašno posije!
Ja sam žito lijepo oprala,
da samelje, njemu u mlin dala,
a kada mi on povrati brašno,
odmah pozna, da ni sasvim časno,
jer je moje žito prominio,
za neprano svoje izminio.
A Bog znade, kako ušur skida,
koliko li od koga odkida.

Ja nahodim najboljeg terziju,
jer on radi i na veresiju,
a nikoga privariti ne će,
neg kad fali, još svoj komad meće«.
»Nejmaš ništa!« veli joj Lucija.
»Ja doneso nigdi malo prija
za dva rifa lipoga damaška,
da mi zobun načini pobaška;
pak znaš, sestro, kad se čovik boji,
zamoli ga, da prida mnom kroji.
»Ne će«, veli, »bit damaške dosta,
nek pol rifa još pošalje Kosta«.
Kad ja sutra po moj zobun dojdo
i po sobi ništo motrit pojdo,
al mu žena u budžaku sidi,
— ona misli, nitko ju ne vidi —
od damaške dici kroji kape.
Kad ja smotri, groznica me sape.
Ništa drugo od sebe ne znado,
jer u ruki ništa ne imado,
neg istrgo iz ruku damašak,
ona skoči, maši se za rašak
i da mene udari po glavi,
al ju, sestro, malo ne udavi.
Zato velim, pravog gospodara
nejma boljeg od jednog čizmara,
jer on kroji sve od dobre kože,
lako proda i sebe pomože«.

»Bar mi od njeg ništa ne govori«,
usta Dora pak joj odgovori,
»ja već znadem sve naše šustere:
dok što sprave, ta se i podere.
Osim toga svagda radit ne će,
neg sve po dan nadilje odmeće,
a što steče priko sve nedilje,
ne će ono da s ženom podilje,
neg u svetac proždre u mehani
svojim društvom lipo na tehani,
a kad dojde ponediljak plavi,
on se opet u mehani davi.
Ja sirota ne smijem iz kuće,
jerbo nejmam čestite obuće,
nego hodim ja i dica bosa, —
snig je ovo, nije litnja rosa«.
»Što vam drago«, progovori Marta,
»najbolje je igrat se na karta,
jerbo čovik novca zadobije,
a svog ništa on prodao nije«.
»Ne budali!« — povika Pavlija.
»Znaš, kockarom kakva je havlija,
da u njojzi ništa ne imade,
jerbo kockar sve proigrat znade.
Moj muž biše naučio prije
lombre, triset i što vraga nije,
dok ne rasu do poslidnjeg novca;
sad u kući ne imadem lonca.

Što se igra, kad nejma aduta,
dal se barem ne ukloni s puta,
neg pomaže pak postane platko,
a sutra mu nije jilo sladko!
Jal da barem dugo ne ostane, —
al on ne će, nego i osvane,
pak u jutru nejma nigdi mira,
nego traži komadić papira,
da pošalje ono, što je dužan,
a obut se nema u što tužan!
Pak još meni da oči zamaže:
»Dobio sam pet forinti«, kaže.
Ja ne znadem, koji belaj sada!
Gospoda se igraše do sada,
koji dosta imaju novaca,
svoja dobra, konja i ovaca,
ali samo da vrime potroše,
dva tri sata, pak mlogo ne troše.
Pak je ove pristalo i gledat,
ali da je to šusterom ne dat!
Jer kad valja da što sašivaju,
onda oni na kocke igraju.
I viruj mi, mlogi zanatđija
s ove igre posta hinadđija.
Što priko dan zanatom zasluži,
to proigra, žena mu se tuži.
Još da se ni ſaro ukinuo,
mlogi bi s njeg ta i poginuo.

Kvit a duplo, nigdi te ne bilo,
s mlogoga ti poskida odilo!
Ja ti kažem, moja sestro Marta,
ni za svakog igrat se na karta,
jer tkogod se često igra vojte,
poskidaće sa ćurdije rojte«.
Tada reče imenom Milica
i poštena jedna udovica:
»Je l' vam, drùge, još štogod ostalo,
što se nije ovdi protresalo?
Od toliko poštenih majstora
nitko nije prez vašeg ukora.
Da to oni kakogod začuju,
ja bi rada, da vas izapsuju«.
»Ta zašto bi?«, njoj odgovaraju,
»a jer oni za nam mormoraju?
Hodmo kući, dosta smo sidile
i site se već nabesidile.«

DIVAN

Još imade osobita skula,
— da Bog dade, da bi se rasula! —
koju Turci kod vas ostaviše
i divan joj ime nadivaše,
pak i vaši idu na divane,
zalud side i puše duhane.
I u svetac i u poslendane
oni šeću pak još lindovane,
a posao neurađen stoji,
nit tko mari nit se koga boji,
jere nejma doma gospodara,
u mehani on se razgovara.
A kad od 'nud tako pijan dojde,
on po kući već bučiti pojde,
oko kuće svu čeljad rastira,
tu je duša, tu se psuje vira:
»Zašto niste išli na posao,
neg čekali, dok sam ja došao?
Zar prez mene to ne more biti?
Ne date mi s mirom vina piti«.

Ej davori takvi domaćine,
koji piješ, a kuća ti gine!
Ta, zli druže, zar ti nisi znao,
da ti i sam moraš na posao?
Najpri valja da ti zapovidiš,
pak da onda sam k poslu prividiš
i da budeš na svakomu mistu,
ako želiš imat kuću čistu,
jer gdi nije oko gospodara,
ne radi se, nego se obara.
Mudri ljudi, koji pamet slide,
još u večer mladim zapovide;
baš kad pojdu skupa večerati,
on jim stane tako govoriti:

— — — — — — — — — —

»Ti ćeš, Petre, žito zagraditi,
a ti, Pavle, ono poorati,
što ste danas malo ostavili, —
da budete barem sastavili.
A ti, Luka, otidi u drva,
jer jih, sinko, već imamo mrva.
Ti, Andrija, ići ćeš na stražu,
kako meni desetnici kažu;
al očisti sve tvoje oružje,
da se na te gospodi ne tuže.
Vi pak, žene, čistite pšenicu,
da odvezem ja u vodenicu.

A što se pak pastira dotiče,
sav komšiluk i sve selo viče,
da jim s marvom oni čine kvare,
i u tomu men' zadaju kare.
Ja ne mogu plaćati potricu;
biti ću je, uzamši palicu.
Ako l' vrime radit ne uzdade,
a vi kući, to vas svaki znade,
pak dilajte pod kolnicom zbice,
stare su nam veće i ornice.
I još više poslova imade,
kad je kiša, pak se radit dade«.

PIROVI

Od pirova ne mogu mučati,
nego hoću i nje iskušati,
da ti kažem, moj dobri Slavonče,
koja ludost kad se ženi momče.
Jer kada vi svog sina ženite,
ni pitate niti mu velite,
je li njemu divojka u volji,
hoće l' živit š njom u dobroj volji,
neg tražite sebi prijatelja
i prosite, gdi je vami volja,
pak se posli mladinci ne ljube,
neg od zlobe i dušu izgube.

— — — — — — — — — — — —

Druga ludost, koju vi činite:
da ju barem dobro promislite
pak gledate, je l' kakva dobrota,
ako će bit ona i sirota,
i još barem da je dobre ćudi,
da poslije ne smućuje ljudi;

pokraj toga da bude poštena
i rukama svojima poslena.

— — — — — — — — — — — —

Treća ludost: kada isprosite,
vi toliki trošak učinite,
da je veće na toliko spalo
i trošenje toliko nastalo,
da siroma ženit se ne može,
koji troška tolikog ne smože.
Jer ti skupiš trideset svatova
i toliko žena i hatova,
pak pojidu za nedilju dana
tvoju hranu, na godinu dana
što bi tebi s mladom dosta bilo,
da se ne bi onda potrošilo.
Jošter čovik ne bi ni žalio
ni za troškom toliko balio,
da ne čine drugačijeg kvara,
koji kuću na zemlju obara.
Jer kada se svatovi opiju,
oko kuće kokoše pobiju,
mlogo puta baš i hranjenika,
jer je kod njih tad sloboda nika.
I ostale čine nespodobe,
siromahu svu kuću porobe,
ne pazeći, ni što je sramota,
nek ne znaju, bar što je grihota.

Sad mi kaži, koju imaš fajdu,
kad ti ljudma ne izpuniš kajdu?
Jer se mlogi ondi i pobljuje,
kada pojde, teb' ne zafaljuje,
neg ti jošter i mater opsuje,
pak ni tebe ni pir ne poštuje.
A sutradan, kada dan osvane,
koji more, taj rano ustane
pak on dojde, ni da tebe diči,
nego da se kod tebe izliči.
Projdite se takvih lakrdija,
koje nisu nego vridne smija!

OD GAZDALUKA

Jošter moja, Slavonče, odluka
govoriti jest od gazdaluka,
da ti kažem, kako vi činite,
što od kuće i drugog scinite.
Najpri, tebi kuća ne valjade,
to vas svaki i od sebe znade.

— — — — — — — — — — — —

Drugo, nejmaš u sobi stolice
ni u kući čestite police,
nit je gdigod viditi ormara,
gdje se krušac i drugo zatvara,
neg po turski na zemlju sjedete
pak onako na zemlji jedete,
i toliko kruha izrižete
pak ni polak vi ne pojidete,
neg vam višje zaludu otide,
nego što se svaki dan pojide.
Treće, svinje tolike imate,
od kih hasne tolike nejmate,
jer vam polje širom porovaju,
marve pašu tako iskopaju,

da ne ima gdi krava zagristi
nit se trave do sita najisti,
a u zimi pojidu vam žito,
pa kad bude i nastane lito
i kad valja da se isprodaju,
onda one širom pocrkaju.
Što će mlogo, gdi ne ima žira
i gdi čovik svoju hranu dira?
Što je fajda, što svinje namiče,
kada hranu iz žitnice smiče?
Drugoj marvi ti naspravljaš sina,
— nemoj sumljit, to je sve istina, —
ali svinjam, koje sina ne će,
mora čovik da kukuruz meće,
pak on kuću u tomu ogazi
i do hrane druge ne dogazi,
neg za hranu opet novce dade,
a ne može da svinje prodade.
Drži svinja samo porad smoka,
a povišje od drugoga stoka,
od kog veću znaš da fajdu primaš
i oko šta manju trudbu imaš,
jerbo svagdi ne pristaje svašto,
gdi ni mista ni prilike na što.
A od krava što ću govoriti,
s tobom ovdi zaludu zboriti,
kad ti držiš sedam, osam krava,
— to je, momče, sve istina prava, —

al u zimi da tribuješ lika,
ne bi našao ti u kući mlika.
Kako hoćeš da ti mlika dade,
kad ju nitko timarit ne znade,
neg joj metneš sina u šljiviku,
— ja ću tebi sad kazat priliku, —
pak i ono priko srca ždere,
jer po leđi snig i kiša dere.
Ako hoćeš ti krave držati
i još od njih ku hasnu imati,
sveži ti nju na uže u štali
pak joj podaj posija i soli,
muzti ćeš ju baš i prez teleta,
ako toga i nije hadeta,
Od četvrte govorit ću stvari,
koja mlogog domaćina kvari.
To je, druže, što kazani peku,
pak š njih mlogi baš ništa ne steku,
jer on hranu u polju ostavi,
a kod kuće kotao nastavi,
pak mu hrana gine i izmiče,
a on često pod kazan potiče,
samo da se puste nje naživoka, —
ja se čudim, da mu nije žoka.
Al mu nije baš sasvim ni sladka,
jer u selu znade baba svaka,
gdi je kazan, jer jih stoji vika,
zato ima dosta pomoćnika:

tkogod projde, svatko mu pomaže,
koji kapak, koji civ zamaže,
a sve gleda, ima li bašice,
on bi hrgom, kad nema čašice.
Kad mu pružiš, počne govoriti:
»Fala, brate, nemoj se trošiti,
jer ja nisam zarad tog došao,
neg sam konja tražiti pošao,
pak se evo u tebe uvrati,
ne bil' za nje što mogao znati,
jer mi osta baš požveno žito:
pokisnut će, pak crno mi lito!«
On govori, a uzima hrga:
»Zdrav mi bio! Fala, striče Grga«.
»Bogu fala«, veli mu takija,
»Što t' se vidi, je l' čemu rakija?«
»Dobra, brate, ništa ne govori,
kada istom ona tako gori.
Čini mi se, da je zagorila,
al ne mari, — bude govorila.
Po koliko fataš od nje oka?
Je l' koliko fučija široka?«
»Sedam oka«, Grga odgovara,
»od nje fatam«, pak ga zagovara,
a žito mu sve stoji u polju,
oko njeg se eno svinje kolju.
Tako li je, moj dragi Slavonče?
Tako li se jedna kuća teče?

Jer ne ideš, za čim si pošao,
neg si ovdi kazanu došao?
Nisu konji tude privezani
u pecari, gdi peku kazani,
neg u polju ili u livada.
Ti to znadeš, ali što je fajda,
jer ti voliš raditi o pitju,
a nek vrane oko žita liću.
Rakija je gospodarstva dio,
kojeg, kad bi ti pametan bio,
morao bi u novac spraviti
pak se hranit, odiću praviti,
kako mlogi ovaj način znade
pak po malo drugim piti dade.
Al ti ne ćeš, nek dok kazan peče,
dotle tebi i rakije teče;
kad nestane u prosiči koma,
onda nosiš prazan sudić doma.
Onamo ti litina ostala,
a ovamo rakija nestala,
ni od kud se pomogao nisi, —
sada gledaj, siromaše, gdi si!
Još od pete stvari govorit ću,
protrest pluge i zemlju orіću,
da vidimo, kako linci oru,
sa šta jutra danas ne pooru;
jerbo uvik pokasno ustanu,
još kasnije vole preći stanu.

Satir mu meće prid oči kućanske falinke, poradi kojih dioba i rasutak kuća i obitili biva.

Al ako ćeš mene poslušati,
ja ću tebi redom kazivati.
Nevirnost je svemu tome kriva,
jer nesloga s nevirnosti biva,
a nesloga uzrokuje zlobu,
zatim zloba i boj i diobu,
a dioba što nego rasulo,
jer se kuća š nje mlogo rasulo.
Jer kada se brat od tebe dili,
valja da se i njem ris udili:
on odvede i konja i vola
i joštere polovicu kola,
uzme hrane i od svakog smoka
i od zemlje, što se njemu toka.
Zati kuće polovicu razdre
il kuhinju il sobu odadre,
pak on ide pobaška stajati.
Dugo vrime spava po hajatih,
dokle kuću, kakva biše, spravi

i sve u red kao i pri stavi.
Tebe s plugom i s koli rastavi,
a sam sebe š njima ne sastavi,
neg od dobrog starosidioca
budu tucak i obodvojica.
Posli toga do malo vrimena
razboli se ili on il žena.
Tko će orat, tko li dicu hranit,
tko li služit, tko l' od zime branit?
Nije l' dakle tom nevirnost kriva,
kada od nje zlo i rasap biva?
Nemoj tako, moj dobri Slavonče,
neg jedan put proberi se, momče!
Nije l' bolje, gdi je mlogo glava
i gdino je vladavina prava?
Viruj meni, gdi je mlogo ruku,
čovik nejma baš toliku muku
kao samac, kada sebi radi
pak nejma kad, da se gdi razladi.
Sa šta kuće najvišje propadu,
uzroci se svemu tomu znadu.

Satir kazuje Slavoncu, kako se u njegovoj kući događa nevirnost, poradi koje biva nesloga, a s nesloge zloba, pak najposli i boj i dioba

Eto sa šta nemir kući biva,
jerbo svatko seb' novce dobiva.
A di virnost među vami vlada,
ne bi bilo nikakva hinada,
neg bi novce u hrpu metali
niti bi jedan drugomu smetali.

Satir ponukuje Slavonca, da gdi u kući ne ima pravog gospodara, da ondi kuća izbere jednoga, koji će sa svim virno upravljati; drugačije, gdi toga ne ima, ona se kuća ne može nego rasutju nadati

Ako ćeš ti bit gospodar pravi,
uzmi nauk od malenih mravi:
jedan vlada s toliko hiljada,
pak svi rade prez svakog hinada,
i to nitko ne smije napose,
neg svi skupa k jednom mistu nose,
jerbo jedan svim time upravlja,
hranu bere i što kući valja.
Pak pogledaj u košnici pčele
i upitaj, što ti one vele.

— — — — — — — — — — —

Nek sva kuća izbere glavara,
koji druge k poslu nagovara,
al neka ga i sva kuća sluša
ili barem pol godine kuša;
ako dobro kućom ne upravlja,
onda njega prominiti valja.

On nek drži cile kuće novce,
kad prodate konja ili ovce,
al prez znanja svoje bratje druge
nek ne troši niti plaća duge;
nek ne daje prez njiova znanja
niti novac nit kakva imanja
neg što čini, š njinim vićem bude, —
to je virnost, koja miri ljude.
Ovako će njemu virovati,
što tko steče, njem u komun dati,
i mora ga kuća poštovati,
ako ne će sasvim štetovati.
Jednoč uda trbu pozlobiše,
kako Esop u fabulah piše,
pak se oni svi dogovoriše
i med sobom ovako zboriše:
»Zašto bi mi trbuha gojili
i nas išti porad njeg znojili,
kad on ništa ni trudi ni radi;
neg lin spava il se gdigod ladi?
Uvik hoće da sit i pun bude,
a nikakve ne imade trude.
Mi se drugi po vasdan mučimo,
dok od koga štogod naučimo,
čim bi njega mogli nahraniti
i od glada kruhom obraniti,
a on ništa prifatit se ne će,
neg se lini i po kući šeće«.

Oči vele: »Mi ne ćemo gledat,
baš ako će nami ništa nedat«.
Uši kažu: »Mi ćutit ne ćemo
nit se višje u tu stvar mećemo«.
Usta vele od njihove strane,
da trbuhu ne će žvakat hrane;
ruke kažu, da prifaćat ne će
niti štagod uzimati veće;
noge prite, da ga ne će nosit,
nek se višje ne može ponosit.
Jednom ričjom, sva kolika uda
ostaviše svog trbuha huda,
među sobom zboreć: »Da vidimo,
što će trbuh, kad ga ostavimo!«
Leža dakle trbuh prez pomoći
kao mrtav tri dana i noći,
a kad u njem veće hrane nesta
i svim udom kripost davat prista,
onda uda vrlo oslabiše,
ne mogu se podizati višje,
govoreći: »Što mi učinismo!
Jer trbuha ludo ostavismo?
Makar bi on po vasdan spavao,
on bi opet nam kripost davao,
a sada nam već davati ne će,
jerbo u njem nejma hrane veće«.
Tada oči hotile bi gledat,
al jim slabost ne da ni progledat;

jadne uši bi rade ćutile,
al ne dadu oslabljene žile;
usta vele, da hoće žvakati,
ali ruke ne mogu davati;
i noge bi po malo hodile
i trbuha kao pri nosile,
ali slabost ne da ni ganuti,
jer su žile počele sanuti.
I ovako sva kolika uda
poginuše na jedan mah luda,
jer općinsku slogu prikršiše
pak se pomoć ne mogoše višje.
To je mudrac lipo ispisao,
i ovo je njegova misao:
po ovomu on hoće da kaže,
jedan drugog da čovik pomaže,
jer on veli, da jedno kraljestvo
ili kako drugo prijateljstvo,
il grad koji ili varoš budi,
ili selo ili kuća ljudi
mora složno uvike raditi,
nit se linit niti hinaditi.
Jer tkogodir općinu izdade,
onaj svaki neka dobro znade,
da se i sam u tomu izdaje
pak se posli, ali zalud, kaje.

M. A. RELJKOVIĆ

Matija Antun Reljković je najznatnije književno ime u slavonskom dijelu hrvatske književnosti XVIII. vijeka.

Rodio se g. 1732. u Svinjaru (danas se selo zove Davor, u blizini je Slavonskog Broda) od oca graničarskog oficira. G. 1741., kad mu je otac polazio u rat u Italiju, ostavio ga je u franjevačkom samostanu u Cerniku, gdje je — po običaju ondašnjeg vremena — učio latinski jezik, a iza toga je nastavio svoje nauke negdje u Mađarskoj. Reljkovićev uži zavičaj, Slavonija, spadao je u njegovo vrijeme pod t. zv. Vojnu Krajinu, pa je i Reljković već sa šestnaest godina stupio u vojsku i u njoj dotjerao u časti od običnog graničarskog vojnika do kapetana. Kao oficir Brodske krajiške pukovnije sudjelovao je u Sedmogodišnjem ratu i bio zarobljen. Svoje zarobljeništvo u Frankfurtu na Odri u Njemačkoj iskoristio je za učenje jezika, čitanje kao i promatranje svoje okoline, što ga je navelo na usporedbu između njegove zaostale Slavonije i onda već kulturno podignute njemačke Prusije, koja mu je u toj usporedbi naročito imponirala sa svojim već razvijenim gospodarstvom. To je sve Reljkovića i dovelo do zaključka, da bi tako nešto trebalo učiniti i kod njega kod kuće, narod »prosvitliti« i tako kroz

gospodarsko podizanje kulturno uzdići njegov uži zavičaj, Slavoniju. Kad je g. 1786. bio umirovljen, nastanio se u Vinkovcima, gdje se istaknuo svojim socijalnim radom obavljajući neke službe za vrijeme turskih ratova, a osobito time, što je po vlastitoj inicijativi organizirao u Vinkovcima higijenski »kordon«, karantenu za vrijeme kuge. Umro je u Vinkovcima g. 1798.

Reljkovićevo književno djelo je nastalo u vremenu, u kojemu je Slavonija — nakon stopedesetgodišnje vladavine Turaka — bila uklopljena u Vojnu Krajinu, kojom su zapovijedali i, uz crkvene vlasti, vršili svu vlast austrijski oficiri po direktnim nalozima iz Beča. U feudalnom vremenu bila je ova vojnička vlast vrlo stroga i neumoljiva, pa je isto tako — kao i sve ostalo — provodila strogo »po zapovidi« i ondašnje utilitarističke i apsolutističke ideje »prosvjećenosti«, karakteristične za doba Marije Terezije i Josipa II.

Sve ovo se doduše odrazilo u Reljkovićevu književnom djelu, ali je u njemu sadržano i još nešto, što se osobito ističe: Reljkovićev patriotizam, njegova lična žarka želja za ekonomskim podizanjem rodne grude i kroz to za kulturnom emancipacijom svoje zemlje od tuđinskih upliva. To pridaje cijelom Reljkovićevu književnom stvaranju posebnu i snažnu ličnu notu, udara pečat njegovom životnom djelu i podvlači njegovu ličnu kulturno-historijsku vrijednost i sa stanovišta naše napredne sadašnjice. I zato čitajući Reljkovićeva »Satira« osjeća se, da je njegov pisac, iako je bio u sjeni marija-terezijanskog vojničkog trouglastog šešira i bi-

jele perike, ipak mislio svojim mozgom i da mu je uvijek bila prva i glavna misao dobro i napredak domovine.

Sva Reljkovićeva djela imaju zato poučni, didaktički karakter: njegova »Nova slavonska i nimačka gramatika« (Zagreb, 1767.), »Ovčarnica« (Osijek, 1776.), »Postanak naravne pravice« (Osijek, 1794), »Ezopove fabule«, »Pripovidke Pilpaj-bramine«, »Nauk političan i moralski od Pilpaj-bramine«, knjižica proznih spisa »Nek je svašta« (Osijek, 1795.) i osobito njegovo glavno djelo »Satir iliti divji čovik«, iz kojega smo u ovoj knjižici, koja izlazi više od sto i pedeset godina poslije Reljkovićeve smrti — odabrali neke zanimljive i karakteristične odlomke, od kojih su neki aktuelni i danas u vremenu socijalističkog preobražaja našeg sela, i to iz knjige »Djela Matije Antuna Reljkovića«, koju je g. 1915. izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Prvo izdanje »Satira« izašlo je u Dresdenu g. 1762. Od tisuću i pet stotina primjeraka nije u dvije godine ostao piscu ni jedan, kojim bi »prijatelja poslužiti mogao«, za onda veliki književni uspjeh, koji je ponukao Reljkovića, da izda drugo prošireno izdanje, koje je g. 1779. izašlo u Osijeku s opširnim predgovorom, koji donosimo u ovoj knjižici u odlomku, i u kojemu pisac razračunava sa svojim nepravednim i reakcionarnim kritičarima, koji žele popravljati »krivi« toranj i tumači i brani smisao i svrhu svoga djela.

»Satir« je imao i zbog toga veliki uspjeh, što je napisan u desetercu narodne pjesme, koji je čitaocu lakše približio Reljkovićevu satiru na ekonomsku zaostalost i kulturnu primitivnost slavonskog čovjeka kao i piščevu pobudu, da se Slavonac ostavi zlih običaja, lijenosti, pijančevanja i da dobro vodi »gazdaluk« i »napriduje«.

Reljkovićevo prestrogo osuđivanje nekih narodnih običaja (na pr. kola, posijela) mnogi su kasnije s pravom zamjerali, ali njegova mišljenja o napretku, seljačkoj slozi, o vrijednosti i važnosti seljačkih zadruga, o poštenju i odanosti i vjernosti prema zajednici — uvjerljiva su i u svoje vrijeme naročito napredna.

Biti pošten i odan zadruzi, svaki bez razlike, raditi za zajednicu — to je jedna od osnovnih misli »Satira«. I zato Reljković kaže, da će samo čovjek, koji tako radi, to postići, da ga se poštuje i da mu se vjeruje:

Ovako će njemu virovati,
što tko steče, njem u komun dati,
i mora ga kuća poštovati,
ako ne će sasvim štetovati.

— — — — — — — — — —

Jer tkogodir općinu izdade,
onaj svaki neka dobro znade,
da se i sam u tomu izdaje
pak se posli, ali zalud, kaje.

V. K.

SADRŽAJ

Urednik *Novak Simić*
Korektor *Vladimir Kovačić*

Izdavač ZORA
Državno izdavačko poduzeće Hrvatske
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. 572. — 2¼ tiskanih araka
Naklada 6000 primjeraka
Tiskanje dovršeno 9. V. 1950.
u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske,
Zagreb, Frankopanska ul. 26

Cijena svesku D 8.—

51899